

Holbæk gamle Stadsret.

Holbæk har af Kong Erik Menved faaet en saakaldet *Stadsret*. Denne gamle Stadsret eller Købstadlov blev fornyet 1549 (altsaa under Kristian den tredies Regering). Den er ret vidtløftig, indeholder hele 36 Punkter med Bestemmelser om Bøde for Manddrab og Vold, Hærværk, Ufred paa Tinge og paa Gaden, om Bagere og Bryggere, Handel og Købmandsskab og meget andet.

Stadsretten begynder saaledes: „Item Thætæ eer Holbechs Statutæ syom ær beskreffuitt och fornyet och ære then gamle Statutæ tha mandt skreff anno domini 1549. St. Bendts Dag vti faste [St. Benedicti: den 21. Marts].

I Gudtz nafn. Amen.

Then alsommectestæ konning til loff Hedher oc ære och Holbeckis stadtz Borgeræ oc them till fredh som till them komme oc till fly y therris nødh och nøthertælighett [Nødtørit] ære thessæ efftherkomne statutæ æller rættth till szammen settæ aff holbeckis borgeræ met werdige Hærræ Konning Erick oc saa met hans Hedherlige clerkæ oc ligmendtz velbyrdige, oc andres gott oc nøtheligt oc fuldkommeligt beraadt oc szamtyckæ, som heer effther komme“.

Man vil se, at det gamle danske, ved lidt Eftertanke, ikke er saa vanskeligt at forstaa. Ved Om-

talen af Stadsrettens forskellige Punkter vil disse dog af praktiske Grunde blive gengivne med nyere Ret-skrivning.

Det første Punkt handler „om fremmitt Mand-slæth innen frædkorsszett“*) og lyder saaledes [Ret-skrivningen ændret]:

Først da skikke vi og sige for Ret, at hvo, som kommer fremmed eller udvortes til Holbæk, og slaar der nogen ihjel i Byen, eller inden Fredkorset, han skal bøde og give til Konningen firti Mark og Byen saa meget, om han bliver greben, uden han gør Nødværge. Bliver han ikke greben med det, og siger nej derfor, fri sig eller værge sig med tre Gange tolv Mænd [36 Mænds Ed].

Bliver der nogen fremmede slagen i Byen, eller som tilforn sagt, af nogen andre fremmede, som ikke er Borgere, han skal ogsaa bøde, baade mod Konningen og saa Byen, eller ogsaa fri sig eller værge sig som før er sagt, uden han er svoren Gildebroder i Byen. Er han svoren Gildebroder, fri sig eller værge sig med tolv Mænds Ed, om han siger deres nej fore [siger nej dertil].

I Punkt to kommer vi til: „Om Borgere slaar hinanden ihjel“. Item om en Borgere slaar en anden ihjel, han skal bøde og give ni Mark, som kaldes *theyngieldh***), for Konningens Ret og saa meget

*) Fredkorset, et Kors, der var opsat som Mærke, hvor en Bys Grund eller Omraade begyndte — hvor altsaa By-freden skulde overholdes.

** *theyngieldh* eller *Thegengield* var tolv Mark Penge, som Manddraberen maatte bøde til Kongen, naar Bod blev fæstet hjemme og Sagen aftinget, før Sendemændene havde svoret (Jyske Lov). Her er altsaa kun fastsat ni Marks Bøde.

Byen eller fri sig med tre Gange tolv Mænd, om han er ikke svoren Gildebroder. Er han svoren Gildebroder, fri sig eller værge sig med tolv Mænds Ed.

Tredie Punkt: „Om Borgere slaar nogen fremmed ihjel.“ Om nogen Borger slaar nogen anden fremmed ihjel, han skal bøde og give tolv Mark Penninge, eller værge sig og fri sig, som tilforn sagt er og staar.

Medens Straffen for Drab hidtil blot har været en Pengebøde, fares der haardere frem i den følgende Straffebestemmelse, der tager Sigte paa dem, „som tager Jomfru eller Kvinde med Vold“: Item skikke vi og sige for Ret, at hvo, som Jomfru eller Kvinde tager med Vold, han skal bøde, som Konningen tækkes (tykkes), og Loven siger det. Han skal bøde med Halsen og halshugges, om han greben bliver med Gerningerne. Men bliver han ikke greben med Gerningerne eller i Sagen, og kendes det ikke, og er ikke svoren Gildebroder, fri og værge sig med tre Gange tolv Mænds Ed.

Derefter følger en Række Bødestraffe for „Hærværk inden Byen“ og for dem, som „farer udi anden Mands Gaard med Forræderi og vil gøre Hærværk eller Vold“. Er den skyldige Borger eller svoren Gildebroder, er Straffen mindre. „Men er han ikke Borger, da skal han bøde efter Lands Loven, eller værge sig“.

„Om nogen Borgere gør anden Blodwidhe*) udi Byen eller paa Gaden“, skal han give hannem tre Mark. Gør nogen anden det, skal han give hannem 40 Mark og Konningen 40 Mark og Byen saa meget.

„Om nogen fortørner andre paa Tinge“, skal

*) Blodbrøde, at saare nogen til Blods.

han give tre Mark. Den, som slaar en anden Kindhest paa Gaden eller paa Tinget eller skubber til ham uden at gøre Blodvide, han skal give tre Mark til den, som Skaden eller Huggen fik og lige saa meget til Kongen og Byen.

Med Henblik paa Gadefreden dette: Item bør der og skal være Fred paa Thorgaden og Torvet fra det ringer Ottesang og indtil det ringer sammen til Hovmesse og holdes strængeligen af alle. —

Thorgaden [Portgaden, Hovedgaden] bestemmes til at være „fra det Stræde, som ligger ned til Stranden, og indtil det Stræde, der ligger til Smedelundh og til Kloster“.

Vi kommer saa til Bagere, der bage falske (undervægtige) Brød. Er Brødet mindre end Fogden og Borgerne tykkes skelligt at være godt, og det er vejet efter, som Sædvane er, og fundet undervægtigt, da skal Bageren bøde 9 Skilling Penninge, som deles mellem Fogden og Borgerne, eller væрге sig med to af sine Naboers Ed. Gør han det anden Gang, betaler han tolv Mark Penninge, eller væрге sig med tolv af sine Sognemænd. Kendes han tredje Gang skyldig i samme Forseelse, „da skal han ej bruge sit Embede i det Aar, og saa dertil pines med legemlig Pine“.

Bryggere, som brygger „falskelig og uskellige“, skal ligeledes bøde, men ikke pines. Bryggere, som sender Øl til Kroen for at sælges, skal give en halv Grot om Volborg Messe [1. Maj] og halv om Hellemesse [alle Helgens Dag].

Det samme Beløb og til samme Tider skal hver Borger yde aarlig til Kongens Foged. Lige saa skal hver Borger betale Byskat af sine Gaarde og Haver og Jorder, baade bygte og øde. Vil Kongens Foged

anklage nogen, skal han stævne eller kalde ham til Bytinget og der afgøre hans Sag efter Loven og Byens Sæd.

Men paa visse Tider af Aaret, ved Julehelg, Høsthelg og Fastehelg, kan Fogden ikke kalde nogen til Tings: Item skal ej Fogden nøde eller kalde nogen til Tings eller for Ret for nogen Sag fra første Søndag i Jul eller Advent og indtil 20. Dag Jul og fra Sct. Olai og indtil Mikkelsmesse, som kaldes Høsthelg, og ej fra Fastehelgens Søndag og indtil den Søndag næst efter Paaske.

De fremmede, som kommer til Byen og der køber Heste, Faar og Svin, som de vil føre ud af Byen, giver for Heste og Fæ en Skilling, for et Svin to Penninge.

Kommer nogen fremmed Købmand til Byen med Kram og vil sælge, skal han først betale en Afgift til Byen paa fire Skilling. Sælger han noget før Afgiften er betalt, bøder han tre Mark til Byen.

Den, som kommer sejlene ind for Byen med noget Købmandsskab eller Gods, han skal først lade Borgerne købe. Gør han det ikke, bøder han til Byen en halv lødig Mark.

Videre: Kommer nogen Købmand til Byen med Kram og vil blive i Byen om Vinteren, han skal give Byen 12 Skilling. Men de, som kommer med Skib, skal give Byen 2 Sk., som hedder Brygge-Penninge (Havnepenge).

Hvis nogen dør i Byen, og han ikke der har sine rette Arvinger, alt hans Gods, som hedder *Danefæ*, skal en Borger vel gemme og forvare Aar og Dag, at intet mindskes eller bortkommer. Og kommer ikke der forinden hans rette Arvinger med god og sand Bevisning, da skal Kongens Foged

det altsammen tage, foruden al „gensielszce“ [Indsigelse].

„Ingen fremmed maa stævne nogen Borger for Retten anden Steds“. Han skal først stævne eller kalde den, som han haver Sag mod, til Raadhuset. Og efter Borgernes og Raadets retvise Dom skal han fange Ret, og skal retvises efter Loven og Byens Sædvane. Og skal ej nogen Borger stævnes til Landsting, og ej heller for Konningen eller anden Sted uden den, Borgere selv vil. Men han skal gøre efter som hans Raad siger hannem at gøre, og bøde mod hannem, som hannem kærer paa, og haver gjort imod eller Uret.

Bliver nogen anklaget af anden og han falder i Sagen, for hvilken Sag som hannem bør at bøde med Penninge, han skal først bøde mod Sagvolderen, siden mod Byen, og saa mod Fogden, om hans Gods kan til række. Haver han intet at give eller bøde med, da skal han bøde med andet, hvad han har eller kan, efter Fogdens og Dommernes retvise Dom, som de vide, at Ret er.

„Om at købslaa udi lovlig Tid paa Torvet“. Strængelig vil vi, at det skal holdes, at, om nogen, hvo som helst, køber noget i lovlig Tid paa Torvet, hvilket Køb, som gøres ej behov eller bør at have Vidne til, om nogen kommer siden og kender sig derved og siger, at det var hans og var hannem stolet [lovet] og taget fra med Urette, han, som det købte, skal da fri og væрге sig det Gods til med Rette.

„Alle Embeder skulle holdes ved Magt“, og ingen Borger maa hindre nogen ny Mand i at drive Erhverv (Embede) i Byen: Item forbyde vi paa vor naadige Herre Konningens Vegne alle

Bagere i vor By bosat, der ikke fortørne eller fordrive nogen anden, som Bagerembede vel bruge og bjerge dem deraf, om der kommer nogen nye til Byen. Og skal ej gøre efter en gammel ond Sædvane, at hvilken Bager, som ny kommer til Byen, han være ej saa vis og klog og forsøgt i det Embede, at han skulle ej give først Bagerne tre Mark og halvt til deres Gilde, førend han maatte noget bruge sit Embede. Og haver Konningen aflagt denne onde og gamle Sædvane, under Konningens Hævn. Men dog skal han, der først begynder at bruge Bager-Embede, give Konningens Foged en halv Mark Penninge.

Naar Borgere har noget til gode hos andre, som ikke vil betale, hvad de er skyldige, da gives dem Lov og Magt til at tale [tiltale, sagsøge] deres onde Betalere og ved Byfogdens Hjælp kræve deres Ret.

I et af de sidste Punkter i Stadsretten bestemmes, „at Borgerne maa være toldfri over alt i Danmark“: Item haver vor naadige Herre og Konning undt og givet os denne synderlige Frihed, [at] vore Borgere skulle være toldfri i hvor som de komme i Danmark med Kram, Gods eller Købmandsskab, eller hvad som de have at fare med, baade til Bys og fra, købe og sælge. Undtagen er Høstmarkedet paa Skanør og Falsterbo og Dragør og andre Sildelejer i Danmark, dør skal de give Told efter gammel Sædvane, saasom andre i Riget skulle gøre (jfr. Kong Christoffers Privilegier 1443).

Endelig træffes i det sidste Punkt i Stadsretten Bestemmelse „om lowsøre eller Holbecks Old“: Item haver Hs. Naade og saa undt, at de Jordsmon paa Marken, som hedder *Lowsøra* eller Holbæks Old,

skal høre til Holbæk til ret Ejendom, til deres Jorddrift, til deres Fæ og Kvæg, for hver Mands Gensigelse [fri for nogens Modstand eller Indsigelse], under Konningens Hævn. Amen!

— De to sidstnævnte Punkter i Stadsretten, angaaende Toldfrihed og Græsning paa Lowsøra, findes ogsaa i Kong Christoffers *privilegia* af 1443 til „wore ælscheliche Bürger og menisheth i Holbech“. Det hedder deri:

„Item wne [forunde] Wij them nadilighe at hwor the Kome i Wort Righe Danmark om there kopmanskap, ther schule the Wære tolfrii oc kome oc fare oc kopsla friit Wden pa Wort markneth Schanør, Falsterbode, Drakøør oc pa andre sildeleye Wm høsten ther schule the giffue there toll oc ahnen rættighed“.

Og videre: „Item wne Wy them irii greesgang paa Lowsore till there fææ oc qwich, som the them aff alder hafft haffue“.

Om Betegnelsen Lowsøra eller Lowsore siger Dr. J. H. Larsen ved Omtalen af Privilegia-Brevet, at Navnet sandsynligvis paa Middelalderens Dansk-Latin er sammensat *læn*: lav og *ora*: Strandbred. Lowsora indbefattede Engene og Markerne langs Holbækfjorden i Øst ned omkring Bramsnæs-fjorden til Elverdam.

Anders J. Eriksholm.